

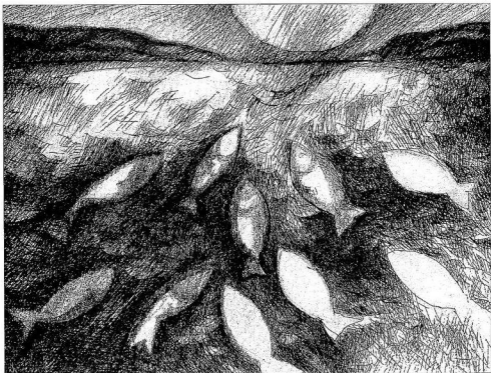
BAJAI HONPOLGÁR

Várostarténeti és Környezetvédő lap

2003. november

XIV. évfolyam 11. (157.) szám

Ára: 200 Ft

Bálint Attila grafikája

A hal mint gyógyszer

„Egyen halat, legjobb filát!” – mondja a reklám. Az élelmiszerkutatók, a modern konyha hívei, de az orvosok is vallják, hogy a hal nem csak jó, de egészséges is. Teltetlen zsírsavakkal és egyéb hasznos dolgokról beszélnek, sőt már kapszulában is kapható a halolaj, ami az infarktust is megelőzi. Humánusabb is, mint az a csukamájolaj, amit nyiszlett gyermekkorom-

ban kanállal adagoltak. Valahol azt is olvastam, hogy a tőrökök hallal kedveskedtek háremhölgyeiknek, hogy vágyaikat fokozzák. Hogy a basa mit evett, hogy ezek után állja a sarat, arról nem szól a krónika.

A halolaj hasznos voltáról már a Biblia is megemlékezik. Tóbiás Könyvében olvashatjuk, hogy alvás közben meleg fecskesegáné hullott a szemébe, amiből el-

vesztette a látását. Az 1932-ben kiadott Vulgata-fordítás jegyzete szerint a görög szöveg „fehér foltról, hályogról” beszél. Az ifjabb Tóbiás egy nagy halat fogott a Tigrisben, s az angyal utasításra kivette a szívét, máját és epéjét. Hazatérve az epével megkenete atya szemét. „Ís mikoron a szemei néki viszketni kezdettek volna, mindaddig vakará azokat, míglen a szeme

végéről a hályogot, mint egy halhéjat levonás" – mondja Károli fordításának 1704-es kiadása (Tóbiás Könyve. IX. fejezet 11-13. ének) A Vulgata-fordítás is az epét említi, de a vizsketéről nem szól.

Hogy népünk a Bibliából vette-e az ötletet, vagy régi hagyományt követett, nem tudni, de az 1740-ben Csáksomlyón íródott Paraszt Háziorvosságok szerint: „Szemfijás ellen való próbált orvosság. A menyhalnak a máját ki kell venni, és azt a máját egy tiszta üvegbe betétvén, a száját megkötvén mindaddig kell tartani, míg olaja csereszki, és olaja csereszki azzal kell a szem végében egy cseppet bocsátani hanyatt fekvővé, és úgy egy óráig fekvővé meggyógyul." A Kolozsvárott 1791-ben kiadott „Házi Különs Orvosságok” hasonlóan ír: „Szemfijásról. Vedd a menyhalnak a máját és azt egy üvegbe bezárván erősen, tedd a napfényre ablakban, hadd éledjen, és midőn levot cserz, keneged azzal, ha hályog lesz is rajta, meggyógyul.”

Hajdan „Ligour hepaticus mustelae fluviatilis” néven a gyógyszerék közt is szerepelt. Készítésének és használatának leírását részletesen ismerteti Singhoffer Mátyas József pesti halászteremt, aki a múlt sz. elején a Halászat c. folyóiratban örökítette meg ifjúkori emlékeit. Szerinte 1860 körül a pesti halászmesterek még rendszeresen készítették a menyhalolajat és évente 100 kis üveggel is eladák a halpiacon belőle. Aztán csökkent a kereslet, alig lehetett 4-5 üveggel eladni, egyrészt mert hamisították, másrészt mert műtéttel gyógyították, ahogy azt ma is tesszük. A menyhal máját epével együtt jól kiűztették, szikkasztották, aztán egy befőttes üvegbe függesztették. Kb. egy hónap alatt a máj kiszáradt, a kicsöpögött olaj az üveg aljában összegyűlt, ezt óvatosan leöntötték, hogy az alján lévő sötétebb és sűrűbb

anyag visszamaradjon. Este kellett használni úgy, hogy a beteg hanyatt fektűd, szemét lehuntya, s valaki szemhéját és környékét bekenete olajjal. Utána vizsketűg állt be erős könnyezés, de sem dörzsölni, sem letörölni nem volt szabad. „Különs hályog” ellen használták állítólag jó eredménnyel. A bécsi udvari múzeum igazgatója, Kollár úr Petényi Sámuel által küldött két élt menyhalból kivett májjal kezelte szembaját.

Adataim szerint a 20. sz. elején még itt-ott ismerték, készítették, de a mai halászok legfeljebb hallottak róla. Egy dunaföldvári öreg halász 1952-ben mondta, hogy a hályogot is levesszi, este kell a szemhéját bekeneni. Édesanyjának mindig volt olaja. Fellesége fiatal korában olvasni sem tudott, olyan rossz volt a szeme, menyhal olajjal kezelte, most már szemüveg nélkül a tibe is befüz. Szerintük epe nélkül kell készíteni, míg más adatok éppen az epének tulajdonítják a gyógyerőt, hisz Tóbiás is az epét használta, sőt a máját mint ördögűző szert élgezte. Talán nem véletlen, hogy az újabb források nem említik a vizsketűt. Nem ismerem a görög szöveget, ezért a fordítás pontosságát sem ellenőriztem, de Károli meg nyilván tudott erről a gyógyról eljárásról, ezért hiteleségre törekedett, míg a későbbi átdolgozók lényegtelennek tartották, annál is inkább, mert a jegyzetben hangsúlyozzák, hogy a gyógyalást az isteni kegyelem idézte elő.

A menyhal máját vásárolták a szoptatós anyák, késsel megvergették a hasát, ettől pár perc alatt megnagyobbodott a mája, s ezt fogyasztották, hogy több tejük legyen. Sülte olyan finom, mint a libamáj.

A menyhalhoz hasonló módon a csuka májából is készítették olajat, rekedtség,

köbűgés esetén egy kávéskanállal vettek be belőle. Ez nem azonos a fent említett „csemegével” amit „oleum jecoris aselli” néven ismer a gyógyszerpár, A- és D-vitamin tartalma, és nem csukából, hanem 25-kehaltrék májából készítik. Esetleg a népi gyakorlatból vették át a nevet, mint ismert és hatásos szert?

A csuka máját „idétlen” gyerekekkel etették.

A ponty epéje egészben lenyelve malária ellen hatásos. A malária a szabályozások előtt gyakori betegség volt.

Gyomorsav túltengés esetén a ponty epéjét meg kell inni. Epebántalmakkor keverékmálával keverve fogyasztották.

Bőrbetegségeket mára, süllyd vagy dévér bélszírjával kengették. A harcra gyonrát a juhások tejsavanyúsára, oltónak használták.

A csukafoq ugyancsak hasznos, porrá törve torokfájáskor a garába fűjták. Pálinkába keverve hideglelés, azaz malária gyógyítására iták.

Orbán csetén hájjal kenték be az arcot, és csukafoq porával behintették.

A süllyd zsíráj üvegben a napra tették, ha felegedet, szem- és fülfijáras használták. Végül a rikcszemét is felhasználták. Ha valakinek a szemébe hullott valami, ráskemertették bele. A picit, de egyik oldalán humorú rikcszem szinte kikamalgatta az idegen testet, s állítólag a vértől is megtisztította a szemet. A gyógyító bábaasszonyok a halászközlöt gyűjtötték, hogy alkalmazhatnák felhasználhassák.

Íme, nem csak fűben, fűben van az orvosság, hanem a halban is. Kár, hogy a TB nem támogatja.

Solyom Ede

Emlékezés egy régi őszre

2.

1956. november 5-én reggel egy szovjet harcokcsizó-alakulat nyomult be Bajára. A páncélosok elfoglalták a város harcászati szempontból fontosnak ítélt csomópontjait és berendezkedtek a megszállásra. A belváros utcáira, amelyeket az előző napon még jövő-menő, izgatottan beszélgető csoportok leptek el, szvorszorító csend borult. Az emberek, akiket a dolguk vagy a kíváncsiság arra vezetett, szupora léptekkel vonultak el az

acélmonstrumok mellett. Igyekeztek úgy tenni, mintha figyet sem vetnének rájuk, de közben legtöbbszörükben fortyogott a lefojtott indulat.

A tehetetlenség kínzó érzése öntött el engem is, amikor kora délután a Városháza és az OTP épülete között álló harcokcsizó közelébe értem. Úgy helyezkedtem, hogy tornyának fatárgatásával akár a Szabadág utat, akár az Ebtűvés utat vagy a Deák Ferenc utat belöhesse. Az

iskolába indultam ugyan, de valami megmagyarázhatatlan készletestől hajtva nem a legközelebbi utcát választottam, hanem átvágtam a téren, megálltam a Sugovica fölötti sétányon, és lenéztem az őszí párában úszó Petőfi-szigetre. Szemmel azt a távoli pontot próbáltam kitapogatni, ahol az előző este elrejtettük fegyvereinket. A hiábavaló szemlelőds útca lassan továbbment. A Kazinczy utca sarkánál jártam, amikor ész-

revettem, hogy a Duna felől egy repülőgép kanyarodik a város felé, és lejjebb ereszkedve röpdécsúllakat kezd szórni. Nézetem a szétterülő, pergő ferdő lapokat. Egy részük a Sugovicábá hullott, többet a Béke tér felé hajított a légáramlat, néhány körülöttem ért földet.

Felémletem egyet és beleolvastam: „Az ahilítottak: Apró Antal, Kádár János, Kossa István és Münich Ferenc miniszterek, Nagy Imre kormányának volt tagjai bejelentjük, hogy 1956. november 1-jén... kiléptünk a kormányból és kezdeményeztük a Magyar Forradalmi munkás-paraszt kormány megalakulását.” Aztán ezen akadát meg a szemem: „Nem nézhetünk tovább tétlenül a cselekvésre képtelenné vált kormány tagjaiként, hogy a demokrácia lépje alatt ellenforradalmi terroristák és banditák állati módon gyilkolják le legjobb munkás- és paraszt testvéreinket, rettegésben tartják békés állampolgáraikat, anarchiába dönték Hazánkat és hosszú időre az ellenforradalom igájába hajtják egész népetünk.” Ez a mondat nem csak hazug tartalmával háborított fel, hanem megfogalmazásának primitívségével is. Ugyanígy a következők: „Elhatároztuk, hogy minden erőnkkel küzdünk a reakció, a fasiszta fenyegető veszélye és azok népgyilkos banditái ellen.” Amikor a Nyitl levélnek titulált főmedvény végén felhívták többek közt „a parasztság és az értelmiség legjobb fiait, támogassák a Magyar Forradalmi munkás-paraszt kormány minden intézkedését, egész népfel szabadító harcát”, és szemembe ötlött az s.k.-val jelölt aláírások közt utolsóként ez is: „Doktor Münich Ferenc”, talán fel is nevettem volna, ha nem a szörnyű helyzet miatti kétségbeesés uralkodott volna érzelmeimen. Nem csak az idezőjelű harcokosik, hanem még a szövetegek is orosz találmány? – gondoltam, miközben összemorzsoltam markomban és eldobtam a papírlapot.

A forradalmi pezsgés két hete alatt egy pillanattig sem éreztem, hogy valami szélsőséges, pláne fasiszta fordulat folynegetné az országot. Az emberek döntő többsége a diktatúra és a szovjet megszállás ellen lázadt, a nép egyszerűen szabadságot és függetlenséget akart. Ha előfordultak is szélsőséges megnyilvánulások (bosszúszomjas hóbörgés, néhány atrocitás), az október végi győzelem után biztosnak látszott, hogy a Nagy Imre mögött felsorakozott politikusok és a forradalmi kárhatalom (nemzetőrség,

rendőrség) fegyveres ereje napok alatt nyugalmat és rendet teremt. Erről győzőttem meg az a két nap is, amit akkor Budapesten töltöttem.

November elején déltájban kapaszkodtam fel néhányadmagammal az AKÖV (Autóközlekedési Vállalat) fővárosba induló teherautójára. Hogy voltaképpen mi célból ment fel az autó, no nem tudtam, mi potyasatosok voltunk, ki ezért, ki azért akart Budapestre jutni. Ennőtt élő két testvéremmel szerettem volna találkozni, és egyúttal látni akartam a forradalmi harcok színterét.

Taksonyig, ha olykor rövidebb-hosszabb időre megálltunk is, zavartalanul haladtunk. Ott egy géppisztolyos katona állta utunkat. Társai a közelből figyelték érkezésünket. Megköténybeülve észleltük, hogy sapkájukon nemzetiszíni szalag viselnek. Megállítottunk, rokonszenves fiatalember, egyetemista katonának néztem, megkérdezte, kik vagyunk, hova igyekszünk, van-e fegyver nálunk. Az utóbbira adott nemleges válasz ellenére szakszerűen tartotta megjegyezni, hogy az életünkkel játszunk, ha akár csak egy tölthény is marad a zsebünkben. – Az oroszok tegnap alig két kilométerre innen, Dunaharaszti felé, több fiatalat agyonlőttek, mert fegyvert találtak náluk – mondta végső intésül.

Néhány perc múlva megborgozva láttuk, hogy az úttól balra elterülő tarlón négy-öt harcokosi áll. A mögöttük lebuikó Nap utolsó sugarai körülismogatták acéltestüket. Közülükben jövő-menő, békésen tevékenykedő katonák. Egyikük vödörből vidáman fröcskölte félmeztelen testére a vizet.

– Hála Istennek, ezek ránk se bágóznak – sóhajtott fel a mellettem kuporgó férfi.

Mire a Soroksári útra értünk, csaknem teljesen besötétedett. Mivel autónknak a Nagyvárad tér felé vezetett az útja, én pedig Budára igyekeztem, megköszöntem a fuvart és gyalog indultam tovább. A következő, majd egy órával utótrüke emlékeztes marad számomra. A Boráros tér felé közeledve észrevettem, hogy egyre több ablakban lobban gyertyaláng, s amikor átértem a budai oldalra, ott már minden ház összes ablakában, a földszinttől a legfelső emeletig – volt, ahol tucatjával – égtek a gyertyák. A milliányi gyertyafénnyel azt jelezte a város népe, hogy a halottak napjának ezen az előestéjén a friss holtakat, a szabadságért elesettekét is gyászolja.

Az örmélti találkozás percei után nővéremmel együtt meghallgattam Nagy Imre esti rádiónyilatkozatát, melyben bejelentette a városi szerződés felmondását, és a kormány nevében kinyilvánította Magyarország semlegességét. Ezel vált végérvényessé a győzelem – mondogattam, és e hitemben az sem ingatott meg, hogy a rádió késő esti hírei újabb szövetségi csapatoknak az országba nyomulását jelezték.

Másnap bátyámék meglátogatása volt a célom, de mivel ők igen távol, Pesten, a Hősök tere közelében laktak, ez – az általam tervezett kitérővel együtt – szinte egész napos csatangolást jelentett. Villamosok, autóbuszok nem jártak, az emberek – úgy tűnt, igen türelmesen – gyalog rőták az utcákat. A korábban forgalmas főútvonalakon is csak néha-néha lázótt el egy-egy áruval megrakott vagy emberekkélf zsúfolott teherautó.

A harcok nyomát először a Kálvin téren észleltem. A házak homlokzatán sorozatlóvó kézfegyverek ütötte sebeket, a földszinten befürt ablakú kirakatokat láttam. Az egyikben az ottmaradt ruhaneműk közé vetett papíron ez állt: „Az útlelet a forradalmi ifjúság védelme alatt áll!” Az Üllői út és a körutak keresztelésénel már súlyosabb csatákról árulkodott az elem túráló kép. Az egyik sarokház emeletén az ágyúlövés tépte nyilvánosan a szétdőlt lakásba lehetett látni. Végig a József körúton hasonló pusztulást tapasztaltam. Akaratlanul sietőre szaporízva lépteimet szinte menekültem a Blaha Lujza tér és az Oktogon felé.

Az utamba kerülő utcai árusoknál megvásároltam minden megkapható újságot, a frissen kívüli, ahol találtam, a korábbiakat is.

A Népszabadság első száma címföldalán közölte Kádár János előző napi rádióbeszédét, amelyben bejelentette az MSZMP megalakulását. A rádióadást nem hallottam, s most örméltan olvastam az országban történtek ilyenétfé beszérfoglalását: „Néplnk dicősfőgés felkelése lerázta a nép és az ország nyakáról a Rákosi-uraimat, kivívta a nép szabadságát és az ország függetlenségét.” Hílegdetten vettem tudomásul, hogy az új párt céljai közt ez is szerepel: „Védi és védeni fogja mindenétfé szemben nemzeti becsületünket, hazánk függetlenségét.” Az összes újság – meglehetősen sokat sikerült megszereznem – tele volt az önkényeskedést, bübrákoskodást elítélő nyilatkozatokkal. A legfontosabbnak, az Országos Nemzeti Bizottság, az

egységes kárhatalom parancsnoksága és a Legfőbb Államügyészség forradalmi bizottságja közös felhívását tartottam, mely felszólította a nemzetország tagjait és minden polgárt, hogy a „felelősségre vonást... forradalmunk tisztaságának megővése érdekében bízzuk az igazságszolgáltatás törvényes szerveire”.

A lapok másik központi témája a munka felvételének sürgetése volt. Ismert személyiségek, tekintélyes testületek, forradalmi szervezetek hangoztatták, hogy a sztrájk már „nem az ellenfelet gyengíti, hanem minket.” A budapesti nyugizemek forradalmi bizottságának küldöttje is a munka felvétele mellett döntöttek. Több helyszíni riport arról számolt be, hogy néhány helyen már megindult a termelés.

November 3-án, szombaton, a korán elfogyasztott ebéd után abban a biztos tudatban indultam hazra, Bajára, hogy végre rendes kerékvágásba zökken az élet, legjobb tudása szerint mindenki teheti a dolgát. Miután megvettem az aznapi újságokat is, gyalogosan ismét nekivágtam a Soroksári útnak. Gyalogolni jó – idéztem vidáman Móriczot, a katonás menettempóban lépkedtem az egymás után soraközű üzemek hosszú kerítését mellett. Közben az elmúlt két nap élményeit leltároztam, és egyszer csak, valahogyan és ez eszembe jutott, a hétfői órarendemet próbáltam felidézni.

A Határ útnál egy teherautó felvett, Kiskunlacháza északi szegélyéig jutottam vele. Azután újra a gyaloglás következett. (Azóta tudom, milyen hosszú az a helység.) Váratlanul szovjet páncélaudató-karaván tűnt fel előttem. Utána katonákkal zsúfoló teherautók végtelen sora haladt el mellett. Később megint gumikerekektől páncélozott járművek jöttek. Hova mehettek? – tanácstalankodtam.

Nyolc-tíz kilométernyi gyaloglás után sikerült újra teherautóra szállnom (a jóindulatú sofőr megállította kocsiját mellett), és szerencsére az éppen Bajára tartott. Így aztán nem is volt még társaságom késő, amikor a Tóth Kálmán téren lekaszálódott a kocsiról. Eléstem a közeli cukrászdáig, nyitva volt még. Belépve körülpillantottam a tágas helyiségben, és a fal melletti bokszok egyikében két kollégámat pillantottam meg. Hozzájuk telepedtem. A nem éppen kényelmes utazás után jólesett elterpeszkedni a bordó plüssel bevont, párnázott ülésen. Miközben faltam a megrendelt két adag gesztenyepürét, elmondták, hogy elsején délután lezajlott az iskolában az igazga-

tóválasztás (én a voksom Pestre indulásom előtt zárt borítékban hátrahagytam) és a testület Sz. Balázs ellenében 16:8 arányban T-P. Zoltán javára döntött. B. István igazgató-helyettes egyhangú támogatást kapott. A hír nem ért váratlanul. Addigi igazgatónk népszerűtlenségét csak fokozta, hogy az október végi napokban túntetőleg igyekezett demonstrálni, hogy voltaképpen velünk tart.

Miután én is beszámoltam fővárosi tapasztalataimról, közeledvén a záróra, elköszöntünk egymástól. Hazamentem és a firasztó nap után siettem minél előbb ágyba bójni.

Kora reggel nővérem ébresztgetett. Felocsúdvá először a szomszéd szobában felhangosított idegen nyelvű zöveget hallottam meg, s már-már tiltakozni kezdtem a háborgatás miatt, amikor hirtelen Nagy Imre szólalt meg: „Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen azaz a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes magyar demokratikus kormányt...”

– Most mi lesz? – kérdezte nővérem, és szemébeől folyani kezdtek a könnyek.

Nem tudtam válaszolni. Felültem az ágyon, és benuáram bízultam magam elé. Akkor sem mozdultam, amikor később a világ szellemi éltijéhez forduló irózsóvetéség segélykiáltásait hallgattam elszoruló szívvel: „Segítsetek Magyarországot! Segítsetek a magyar népet! Segítsetek! Segítsetek! Segítsetek!”

Amikor a döbbenet béntúlásán lassan túljutottam, eszembe ötlött, hogy a remény keltő pesti élmények eufóriájában szinte oda sem figyeltem azokra az aggasztó hírekre, amelyekről pedig már péntek este beszámolt a rádió, s amelyekről szóltak, hogy egyre jelentősebb szovjet egységek lépték át az országhatárt, és Budapest felé vonulva birtokukba veszik a vasútállomásokat, a fővárosiak után körülzárják a vidéki repülőtereket is, stb. Ekkor világosodott meg bennem a vonuló szovjetekkel való kiskunlacházi találkozás vészjósló jelentése.

Micsoda aljasság! Október 30-án a szovjet kormány kinyilatkoztatta, hogy kész tárgyalásokat folytatni csapatai kivonásáról, és most szavát megszegve mégis lerohanja az országot – dühöngtem kétségbeesetten. (Akkor még nem tudtam, hogy 3-án éjjel, a legelőmbédiplociái szokásjogot semmibe véve, a szovjet titkosszolgálat tábornoka

Tökölön letaratózta a Málleter Pál honvédelmi miniszter által vezetett magyar tárgyalócsoportot.)

A következő néhány órától nem tudok elszámolni. Alighanem működött bennem az elhárítás reflexe (gyász, váratlan csapás alkalmával máskor is előfordult), és rutinszerűen csináltam, ami éppen akkor a dolgoknak látszott. Így kerülhetett sor arra, hogy tíz óra tájban vizét indultam a városúháza Deák Ferenc utcai káknán levő artézi kúthoz. (Mivel a mi fűtött kútnak vége fogyasztásra alkalmatlan volt, onnan hordtuk az ivóvizet.) Odáérve észrevettem, hogy a téren nagy a nyüzsgés. Alig néhány lépést tettem arafelé, amikor G. Feri kollégám, barátom kiáltott rám:

– Teherautók indulnak a laktanyához fegyverrel. Egy csomó gyerekünk már felszállt az egyikre. Gyere velünk! Nem tévhitünk. Nemokára autók a szegedi úti páncéloslaktanya elé kanyarodtak. A tíz-tizenkét, többségükben negyedikes diákkunkkal, és néhány hozzánk csatlakozott ismeretlennel bementünk és igyekeztünk tájékozódni. A legénység zöme a hatalmas ebédelőben szibongott, néhány tiszt a távolból figyelt. T. István tanulóink megpróbált buzdító szavakat mondani a katonáknak, utána Feri barátom szólt hozzájuk, de egykettőre nyilvánvalóvá vált, hogy a katonák egyetlen vágya: mielőbb hazamenni.

Ezután végigszaladoznak az emeletet, és igyekeztünk minél több fegyvert és löszert összegyűjteni. Végül géppisztolyokkal, puskákkal, kézigyáratókkal felszerelve ismét az autókra ültünk. Az utolsó egy-kétszáz métert gyalog tettük meg az iskoláig. Felfegyvereztük különiményként elég furesca képet nyújtottunk a tétova nézelőöknök. A fegyvereket az úgynevezett kis tanári szobában helyeztük el, azután mindannyian hazamentünk ebédelni.

Délután újra összegyűltünk. Akkor már az iskola frissen megválasztott igazgatója és T. István edesapja is velünk volt. A fiúk a fegyverekkel ismerkedtek, mi, felnőttek pedig – ha nem is beszélünk még róla – külön-külön kezdtük belátni, hogy kétségbeesésben foganat felbuzdulásunknak nem sok értelme van. Tudásunk volt róla, hogy a Nemzeti Bizottság már reggel úgy határozott, nem védi fegyveresen a várost.

Valamikor négy és öt óra között először csak valami távoli mórójárást hallottunk, de hamarosan rájöttünk, hogy az egyre erősebb zajt egy gyorsan közeledő

harckocsi okozza. Kihajoltam az ablakon, és néhány pillanat múlva már látom is a művelődési ház felé elcsúszó acélkolosszust. Láncfalpai csattogva taposták az úttest bazalkockáit, nyitott tornyában, felőstésével kiemelkedve, egy katona, feltehetően a kocsiparancsnok állt. Alighogy mindezt érezkeltem, a nagytemplom felé kanyarodva már ki is került a látótérből.

Most már hangosan is kimondtuk, amit eddig csak gondoltunk:

„Mit akarunk itt néhányan, ócska kézi-fegyverekkel, tankok ellen?”

– El kell tüntetnünk a fegyvereket az iskolából! – mondta T.P. Zolt. – Ha itt találják őket, végünk van.

Egyetértettünk vele. Úgy éreztük, a gyerekek védelmében is cselekednünk kell, de hogy az egyikükben-másikukban még édes harci láz valami esztelenül csúszta őket.

Bevártuk a sötétedést, addigra G. Feri csempák segítségével szerzett, a fegyverekkel lelopakodtunk a Sugovica-höz, ott a fiúk a nagyjait berakolták a halászládikba, azután a Petőfi-szigeti sétányon végigsietve a Tejes partjához mentünk. Az odérkező csonakból néhányan láncot alkotva kiadogáltak a rakományt.

– Csönd! Egy szót se! Halkan mozogjatok! – csitítgattuk a rakodókat. Az egyik többtűt puska valami óvatlan mozdulattal vértanúnál elsült. Az esti csöndben iszonyú hangos dübrent. Szerencsére a golyó nem ért senkit. Néhány pillanattal később megfigyeltünk, ezután folytatódott a pakolás. A fegyverek a parti ösvény mellett éretek bokrai alá kerültek, rájuk galylyak, fű, ami éppen akadt. (Ha reménytelenné láttuk az ellenállást, miért rejtettük el, miért nem a vízbe dobtuk a fegyvereket? A kérdésre ma sem tudom a racionális választ.)

Az akció után visszaindultunk a városba. A Sugovica-hídon átérve szétszórtott a társaság, mindnyájan hazamentünk.

A röplap felzaklatott. A szovjet megszállás, ha minden idegszálam tiltakozott is ellene, befogadta a tudatom. A biródomal nem tűri a szembeszegülést, eltiporja, aki packádként vele. Beléltam, illúzió volt azt hinnünk, az oroszok elférnek, hogy Magyarország kiváljon érdekszférájukból. De az megemészthetetlen volt számomra, hogy az a Kádár János, aki néhány nappal korábban még úgy nyilatkozott, hogy párja a „védeni fogja mindenkivel szemben a nemzeti becsületünket, hazánk függetlenségét”, a megszállókkal összejátszva vagy engedelmessé

eszközüként kormányt alakít, és ezzel megpróbálja beavatkozniuk jogosságának látszatát kelteni.

Baja térséadama sem tudott megbékélni az új helyzettel. A munkástanácsok felhívására a város őzei még hetedik sztrájkoltak, az iskolákban november végéig szünetelt a tanítás. De a fordulat nem lehetett sokáig késleltetni. A szovjet megszállók és a katonatisztekől verbuvált karhatalmisták („pufajfások”) védelmét élvezve a forradalomellenes erőök felbátorodtak. Egy reggel arra figyeltem fel, hogy a Déri-kerti forradalmi emlékmű ledöntve hever a frissen esett hóban. (Sokáig úgy maradt, szomorú mememóként.) December közepé után még határozottabb jeleket éreztük a „rendcsinálásnak”: megkezdődtek a letartóztatások. (Horváth László – a következőkben haad írjam ki az érintettek teljes nevét! – idejelenesen érzett szabaddal bocsátását követően elmenekült az országból.)

Március 12-én délután berendeltek a rendőrségre. Néhány óra, talán hogy megpuhuljak, magamra hagytak egy irodahelyiségben. Az utána következő kihallgatás a fegyverszerzés volt a téma. Taktikusan (gyávsán?) előadott védekezésem így szólt: „Kötelességünknek éreztük, hogy diákjainkkal tartunk, csak így sikerülhetett a „megvédett” fiatalokat visszatartani valami felelőtlen tetteit elkövetésétől.” (Tudtuk, hogy az egy-két becsitált gyerek azt vallotta, őket a városban uralkodó harcias hangulat ragadta magával.)

Később egy szobába vezettek, a cellák már tele voltak, amelyet néhány padlóra dobott szalmazsák avatott börtönszállás-sá. Nemsokára Tóth-Pál Zoltán barátom is mellém került, és később az egyik bajai üzem számunkra ismeretlen méremke. Nem tudtuk, mi vár ránk, de jólesett, amikor késő este egy bekukantott rendőr halkan megfolygázta: „Ennyi rendezes ember még sosem volt itt.” Másnap reggel a büntügyi osztály vezetője lépett be, és kettenként megszólította ennyit mondott: „Elmehetnek.” Egy másik alkalommal Gergely Ferit sem tartották benn tanítási időben. Valószínűleg attól tartottak, hogy ha az iskolában híre megy lefogásunknak, az ifjúság, „megbokrosodhat”. Zaklatásunk, idegesítésünk azonban folytatódott. Májusban például csak azért kísérlettek be egy rendőrről, hogy tíz év börtönnel fenyegetsenek meg. (Ekközben tanítottunk, sőt készültünk az iskola fennállása 200. évfordulójának

megünneplésére. a két napos ünnepség idejére Tóth-Pál Zoltán igazgató szerkesztésében megjelent a jubileumi emlékkönyv is.)

A bosszúszomszomai hatalom megvárta a tanév végét, akkor csapott le a pedagógusokra. Június végén letartóztatták Szirmai Jósikát, a közgazdasági technikum tanárát, aki náhunk is tanított óradóként, nem sokkal utána Kinósz János, a mi iskolánk tanárát. A júliusi letartóztatási hullám elérte Tóth-Pál Zolt is. Akik, mint én, érezve a bajt, időben odébájtunk (rajtam kívül például Gergely Feri, ugyancsak a III. Belsőből és Bonczos Miklós a Bányából), megszűntek a „begyűjtést”. Miatán nem találtuk lakásunkon az éjszakai kiszállás során, nem nyomoztak utánunk. (A központilag kiszabott kontingenst így is „szállították”).

Az eddig említetteknek kívül a bajai pedagógusok közül Puskás Lili tanárnőnek kellett raboskodnia (interjúját, majd nyolc hónapos felfüggesztett fogházbüntetést kapott), többeket pedig át-helyeztetni sűjtöttek. A következő tanév első felében a városi tanács által indított és jóindulatúan lefolytatott fogyelemi eljárás után mindössze szóbeli megrovásban részesültek. (Hogy ez ilyen szerencsésen alakult, abban nem kis szerepe volt dr. Lantos Istvánnak, az iskola új igazgatójának.) Engem még – a hivatalos intézkedések sorában ez volt az utolsó – 1958 januárjában a honvédelmi miniszter parancsára lefokoztak: tartalékos alhadnagyból tartalékos közlegény lettem.

Az a régi ősz százezrek sorsába szólt bele, sokakéba végtelenen. A harcok napjaiban elesett és lemészárolt ezrek után százezrek életét vette el a kegyetlen megtorlás. (Gyakran a vak véletlenben is miútt, ki került hóhér kezére.) Tízezrek pályáját törte derékba börtönbüntetése és az utána következő több évtizedes hátrányos megkülönböztetés. Közel kétszáz ezer embert külföldre sodort a fölélem vagy a kilátástalanság több szakadt érzése. Mindezek ellenére (vagy talán éppen ezért?) az a régi ősz a 20. századi magyar történelem legfényesebb időszaka. Örök példa arra, hogy a szabadság és függetlenség kettős jelszava képes egységre kovácsolni a nemzetet. (Jaj, csak most ne hogy azon különbözünk össze, mit is értsünk szabadságon és függetlenségen!)

Virág, méceses, emlékezés...

(arról, kik voltak a szürke apácák)

Fotó: Osztrógáncz Miklós

Halottak napja idején az ember kimegy a temetőbe, hogy rendbe tegye a sírokat, virágot visz, méceset gyújt, és emlékezik. Rokorra, barátira, ismerősre, olyanra, aki a bajban mellette állt, úgy mint a szürke apácák a szegény sorsú betegek mellett. 1903-ban, mikor Baján kibővítették és felújították a városi kórházat, az Isteni Megváltóról nevezett nővérek közül tizenketten elkezdték a betegápolást. A nővérek 1950-ig végezték munkájukat, mikor is az összes rendet felszámolták Magyarországon.

Elisabeth Eppinger, M. Alfonsa anyja Elzász tartományban 1863-ban alapította a rendet. A túrsulat oélja a felebaráti szeretet gyakorlása, a lednyifúság nevelése és a betegápolás, szegénygondozás volt.

A nővérek 1863-ban érkeztek hazánkba, Simor János győri püspök hívására.

Sokszor összekeverték a szürke apácákat az Irgalmas Nővérekkel, hiszen mindkét rend a betegápolást végezte a kórházakban. Legszembetűnőbb megkülönböztető jegyük: az Isteni Megváltóról nevezett

nővéreknek szürke ruhájuk és fekete fátyluc, az Irgalmas Nővéreknek fekete ruhájuk és csak rájuk jellemző fehér vitorlás fityulájuk volt.

Kriptájuk Baján a Rókus temetőben, a főbejárattól jobbra, a harmadik sorban áll. Már alig emlékeznek rájuk, bár segítségük, alázattal végzett munkájuk ma is nagy segítség volna a betegeknek, öregeknek.

Emlékezzünk rájuk is, így halottak napja könyvében.

Pál Ágnes

A világ vándora

Nemes Farkas Zsuzsa gyermekkönyv-illusztrációi

Madara, kutyája, macskája, lova ha lennék valakinek, az övé szeretnék lenni. De nem csak csodaszép tollú, ékes hangú madárnak, kicsi fűszálnak, milhaszna gaznak is elmennék hozzá. Mert remélném, fekete alapra, bajomra ő fest majd világító menedéket.

Nemes Farkas Zsuzsa Baja képzőművészetét egy évtizede színesíti. Grafikus-festő ő, aki kedvvel illusztrál is. A Vajdaságban, Újvidéken született. Az Újvidéki Képzőművészeti Akadémia Képgrafika szakán 1983-ban végzett. Számos tárlaton vett részt Jugoszláviában, emellett dolgozott zentai és topolyai művésztelpek alkotótáborában, aktív tagja az Ómoravicei 9+1 Képzőművészeti Csoportnak, az újvidéki Magyar Szónaplaj grafikai szerkesztője és illusztrátora. Külső munkatársként dolgozik az újvidéki Fórum Könyvkiadónál, a Tankönyvkiadónál és az Agapé Kiadóháznál.

Az elmúlt évtizedben a bajai közönség több alkalommal megcsodálhatta Zsuzsa madár- és természetképeit, ám a gyermekkönyv-illusztrátorral csak 2003 októberében találkozhatott először (ez év augusztusában jelent meg a vajdasági Tankönyvkiadó 3. osztályosoknak készült magyar nyelvű olvasókönyve, melyet teljes egészében Zsuzsa illusztrált).

Nemes Farkas Zsuzsa illusztrációinak alapja, egyik indítéka olvasás szeretete. Az olvasókönyv szövegének szerzőivel, íróival való „találkozás” azonban nem fekezi le a ceruzáját, sőt gazdagítja azt. Ő ugyanis nem szabásmintát, képes kommentárt készít József Attila, Weöres Sándor költséte vagy egy magyar népmese mellé, hanem társul e művek eszméjéhez, szelleméhez. Nem a cselekményt, a tartalmat, a formát, a figurákat teszi át a grafikába, hanem megrajzolja azt, amit A világ vándoráról, az Altatóról, A nyúl meg a teknős történetéről vagy éppen Tükrös Katáról érez, gondol. Az élményt rajzolja, festi meg; azt, amit a mű belőle kiváltott.

Nemes Farkas Zsuzsának gyermekkönyv-illusztrációiból ítélve nem volt

szomorú, képzeletszegény gyermek-kora. Mint minden gyerek, megcsodálta az érkező vihar szelét, és szakadás után a párolgó föld szagát. Serkent, növekedett, mint a többi gyerek, csak kicsit figyelmesebben tündökölt, izgatottabban. Gyermekkorunk részleteiből, törött, sokunk által kidobásra ítélt cserepeiből egy fantasztikus, izgalmas új világot épített magának (ami most már egy kicsit a miénk is). Nemes Farkas Zsuzsa akár fest, akár illusztrál egy kicsit mindig visszakukucskál azokra a bizonyos cserepekre, azokra a tündő, izgatott évekre, a mi kor:

Szivdobogva vette kezébe a lehullott falevelet: színe, formája, erezte, illata egyaránt csoda. Tavasszal a gyerekek legnagyobb ámulatára – előbújnak a bogarak, melegednek a falon az apró fekete és zöldarany legyek. Van olyan „csodabogár”, amelyik nyílegyenesen föl száll egy pici lyukból, s aztán mint egy csöpp helikopter megáll a levegőben, s egy helyben lebeg. A cserebogár szárnya, mint gyűrűt alsószoknya lóg ki páncélja alól, aztán ez a rongyos hártya zúgva kiegyenesedik, s csak úgy röpti tulajdonosát... Aki ezeket átélté, az a gyerekeknek nem rajzolhat mondjuk Brehm-libát. Mert a liba nem állattani ábra, hanem minden pillanatban másféle libamadár. Az egyik gágog-sziszeg, a másik fejébilehető, a harmadik sáros, a negyedik

szárnya csapkodó és így tovább. Nemes Farkas Zsuzsa személyi igazolvány képét rajzolja tehát, hanem hajdani, s azóta sokszor megdúlt „libaélményét”.

Gyermekkorunk egyik örök vívódása, hogy miért nem tudunk felhő lenni, nem tudunk víz lenni vagy szél, miért nem válhatunk náddá, fává vagy virággá. Olykor eggyé szeretnénk vál-

ni a világgal, hiszen ha bánat, öröm ér, a Föld mindig felel. Persze csak akkor, ha nem kívülről tekintünk le rá, hanem belülről látunk kifelé. Belülről kifelé nézzük a világot, melynek mi is részesei, gyermekei vagyunk. Nemes Farkas Zsuzsa alkotásaiban mindig sikerül valami mássá válni, egy kicsit

vízzé, szellé, madárrá lenni.

A jó illusztrátor nem arra törekszik, hogy „hibátlan tételek” közüljön. Hiszen emberben, művészetben is az a vonzó, amiben esendőséget is fölfedezhetünk. Ha mégis van valami üzenete ezeknek az illusztrációknak az talán „csak” anny: a rajz nem akkor keletkezik, amikor a papíron már valami látszik; olvasással, megértéssel és megérettéssel – nagy szóval élve belső látással lehet csak valamely frás vagy kép társává szegődni. Ehhez pedig nem kívánatuk semmiféle technikai trükk vagy más artisztikus mutatvány. Hiteles, pontos rajzot kell készíteni. S az ilyen rajz igaz és szép is.

Kovács Zita

Noel Ödön Gábor emléke

Gyászúrt olvashattunk a megyei napilapban a festőművész elhunytáról. A szomorú hír arra készítet, hogy az egy ideje városunkban lakó és alkotó művészről emlékezzünk.

Miskolcon született 1920-ban. A Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban tanult szobrászatot Somogyi József szobrászművész irányításával, majd festést és rajzolat Basiliides Sándor és Ujváry Lajos festőművészekről. Tagja lett Budapesten a Fialat Művészek Stúdiójának 1959-ben. Kecskemétre került 1960-ban, majd 1961-ben Bajára az akkori Művésztelepre, majd állandó lakosként új otthonot teremtett magának és családjának Kecskeméten. Ott is hunyt el életének 84. évében, 2003. október 7-én követve a mintegy fél éve elhalálozott feleségét. A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Bükksábrány község sírkertjében lévő csalá-

ládi kriptába helyezték örök nyugalomra október 17-én. A mai Nagy István Képtár

egyik lakrésztében élő művészt sokat töprengtet, küzdelmes önkontrollal alkotott, de minőségi műveket. Az eléggé visszavonultan élő festőt és pedagógus feleségét Baján viszonylag kevesebben ismerték, mert a művészt a provincializmus gátoló korlátai is elszigetelődére készítették.

Művészi produktumait őrizi a Tűr István Múzeum, továbbá alkotásainak bajai tulajdonosai is, akik eredeti személyi tulajdonosságainak emlékét is megőrzik.

Amde más képzőművészekkel külföldi kiállításokon, számos országos, megyei, városi és területi tárlaton való részvétele, továbbá egyéni kiállításai, pályadíjai bizonyították képzőművészeti elhivatottságát.

Bűsűt vesz az eltávozottól Bajai városa, és búcsúzkodnak azok a bajaiak is, akik ismerték, szerették, akik emlékét megőrzik.

Bánáti Tibor

Fejtő Ferenc volt a bajai könyvtár vendége

Úgy jött haza Bajára, hogy először volt a városban. A rejtelmi feloldása egyszerű. Unokabátyjának nagybirtoka Zombor mellett volt, ahonnan a városba vagy Szabadkára, Apatinba jártak az 1910-es években, és hát a bácskai táj, a millió nem változott.

Mint ahogy az ember sem.

Akit általában Fejtő Ferencnek hívnak, ám valódi neve; „az üzenet megfogalmazója”. Aki 94 évesen is kristálytisztán fogalmaz, félelmetes a memóriája, eleméz és helytálló következtetéseket von le, miközben kérve-kér; légy toleráns, nézz előre.

Européer. Nem, nem világpolgár. A ritka magyar, aki európai szellemiségű. (A csoda; közönsége mint ő, nincs parvenű, sznob, de művelés és élményt magába fogadni, feldolgozni akaró mindahány jelenlevő.)

Mondhatnánk, hogy könnyű annak, akinek a nagyapja prágai, a nagyanyja zágrábi és rokonai Bánáttól Alsó-Tiroli élnek – a felvidékről nem is beszélve, – de hát ennek vajmi kevés szerepe van a teljesítményben.

Még ma is tüpreng.

A Dunai Konföderáció sajnos csak utólag megfogalmazott eszméiből mikor lesz valóság? Az ember, aki évtizedeken át harcolt a demokráciáért – a Szép Szóban 1951-ben frt a kommunizmus veszélyeiről, – aki több mint 40 évig nem tette a lábát megszállt és elnyomott hazájába, aki tudósként és nagyhatalmak tanácsadójaként a magyar érdekek képviselője maradt Mitterand-tól Iliescuig sokakkal szemben, nos ez az ember a széthúzás veszélyeire figyelmeztet. Arról beszél, hogy a széthúzás nem ősi magyar átok, hanem emberi gyengeség. Nem mondja, de érezteti; balsorsunknak lehetnek külső okai, de a következményekben mi is ludasak vagyunk.

Átlátszó.

Feleletei őszinték és ezért hatnak. Meg persze tudása okán. Reszkető kézzel tartja a poharat, de pengeéles elméje tiszteletet parancsol. És az őszinte mosoly az arcán, a figyelem a szeme villanásában...

Fejtőt nem érdemes, hanem kell olvasni. Hát még hallgatni! Mindjárt más megvilágításba helyeződik a '90-

es években újólág fellángolt népi-urbánus vita – mit vita, a józan elmen előre megfontolt szándékkal elővetett erőszak – ha az ember azt hallja, hogy a Japán Kávéházban Németh László és Illyés Gyula nézete különbözött József Attilától és Fejtő Ferencétől, miszerint demokrácia előzi-e meg a földosztást, svagy a földosztás a demokrácia előfeltételeinek egyike. Amúgy a földosztás és a demokrácia szükségességében egyetértettek. Ahogyan abban is, hogy mindannyian magyarok.

Nem foglalkozik pártokkal, politikával. Ő „csak” náci- és kommunistaellenes volt. Ilyen pártok nem lévén csak az érdeklí, hogy milyen gyorsan leszünk kelet-európaiból közép-európaiak (ami csak „innén” természetes, „onnan” még nem), hogy végül az Unióban ne lehessenek „államalkotó” népek, hanem az államoknak egyenrangú polgárai legyenek.

Hála Istennek, hogy van, Hála Istennek, hogy közöttünk volt.

Matkovicz Kornél

A Toldi trilogia bajai műfordítója

Legnagyobb epikus költőnk, Arany János, a Kisfaludy Társaság által 1846-ban kiírt pályázatra megalkotta Toldi című elbeszélő költeményét, melyvel pályáját nyert. A valószínűleg nagyszalontai Toldi család történeti és szájhagyományokra épült, mesés elemeket tartalmazó elbeszélő költeményében a nemzeti összefogás eshetőségét, elkerülhetetlen szükségességét is megfogalmazta Arany.

Később megírta Toldi estjét, majd a trilogia harmadik, középső egységét, Toldi szerelmét.

A művészeti hajlamú és törekvésű dr. Lemberger Ármán bajai ügyvéd nagy szolgálatot tett a magyar irodalomnak azzal, hogy lefordította a három részből álló, de az írásmű témakörét tekintve egységes irodalmi művet német nyelvre. Ezáltal ő ismertette meg a német irodalmi közvéleményt a magyar irodalom egyszerű alkotásával. Ez volt a legnagyobb irodalmi sikere, mely a hazai és német körökben is elismerést aratott.

Érdességként említhetjük, hogy a nagy műveltségű bajorországi Hohenlohe-Schilligsforst herceg is gratulált a fordítónak, aki megtanult magyarul, és több költőnk munkáját fordította németre. Heinrich Gusztáv irodalomtörténész, a magyar germanisztika meghatározó alakja a legjobb német fordításnak ismerte el Lemberger áttűltetők munkáját.

A Toldi harmadik része csak a műfordító halála után két hónap elteltével jelent meg (korrekturáját szíveskedőből Hódásghy Béla bajai németzakos tanár, költő, a teljes Faust fordítója látta el), melyet Lemberger fia megküldött a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának és dr. Balogh Jenő jogtudósnak, akadémiai főtitkárnak, aki meglehetősen hangú – alább idézett – levélben köszönte meg a könyvet:

„Magyar Tud. Akadémia, Ad. 537/1934.

Nagyságos Lemberger Imre úrnak, a Bajai Magyar Bank Rt. igazgatója, Bajja. Fogadja meleg köszönetemet azért a lekötőző figyelemért, amellyel boldogult édesatyjának, dr. Lemberger Ármánnak Arany János Toldi estjéről készített német nyelvű metrikus fordítását, amely a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával jelent meg, Akadémia könyvtárának és nekem is

megküldeni szíves volt. Az értékes művet elhelyeztetjük Akadémiánk Arany János szobájában is, amely most van berendezés alatt. Eszerint könyvtárunk is és az Arany János szoba gyűjteménye fogja őrizni tisztelt Atyjának kegyeletos munkáját. Igaz nagyrabecsüléssel és hazafias ödvözléssel. Budapest, 1934. március 24. Dr. Balogh Jenő főtitkár.”

Az 1903-ban megjelent Toldi fordítását pedig Arany szülővárosában a nagyszalontai hajdú vár maradványában, a Csonka toronyban helyezték el az Arany relikviák közé, ahol Arany János emlékmúzeum létesült.

Lemberger Henrik orvos fia, Lemberger Ármán dr. Baján született 1859. június 28-án. Kereskedelmi iskolába járt, bajai és pécsi pénzügytervezetben dolgozott, majd folytatta tanulmányait szülővárosa gimnáziumában. Budapesten és Bécsben hallgatót jogot, 1885-ben avatták jogi doktorrá. Utána a bácskai Pancsoványi gyakorlóiskolában. Baján 1927-ben telepedett le, itt nyitott ügyvédi irodát. A legnemesebb érzések hajtották a közéleti pályára felé, minden közjót szolgáló ügyet támogatott, több bajai intézmény életre keltésében is orozslánrésze volt. Például agitációt folytatott a bajai Duna-híd építésének érdekében, akciót vezetett a törvényszék visszaállításáért, része volt a Gyűmölcsészeti Egyesület felvirágztatásában, valamint a Kereskedő Ifjak Egyesülete kebelén belüli alakított Be-

tegegélyező Pénztár szervezésében, amiért az egyesület díszelnökevé választották.

Évtizedeken át súlyos szavú tagja volt a városi törvényhatósági bizottságnak, a testületen belül a közigazgatási bizottságnak. Olyan közéleti férfiu volt, akinek a szavára felfigyelték.

Megalapította a Bajai Hírlapot, melynek tizenhét éven át főszerkesztője volt. Jogi, hitéleti és más témájú cikkei helyi és különböző szaklapokban jelentek meg.

Tagja volt az izraelita hitközség képviselő-testületének és iskolaszékének, majd az utóbbi elnöke lett. Tiszteletbeli tagja volt a Kereskedő Ifjak Egyletének és az Izraelita Nőegyletnek. Részt vett a Magyar Országos Segélyező Nőegylet létesítésében és karitatív munkájában. A Dél-magyarországi Közművelődési Egyesület tagja volt a helyi Ügyvédi Körnek sokáig elnöke, stb. Bajai tiszteletbeli főügygőzjének, majd tiszteletbeli főügyészének nevezték, ki közéleti érdemeiért.

Az 1900-ban megtartott nagyszabású bajai iparkiallítás kalauzát szerkesztette is, megírta abban Bajja rövid történetét is. Több költeménye jelent meg, lefordította költő hűsorsosának, Kiss Józsefnek Gedő-vár című munkáját és a Mohács című elgátiát. Irodalmi elismerést elsősorban Arany Toldijának fordításával ért el a nagy álmódózó, akinek érzelmevilága vágyakozással volt tele a szép iránt, aki hitt a művészetben, az irodalomban, aki olyan ember volt, hogy életének jelentős szakaszában egyéni életét és érdekeit alárendelte a közneik, akit a legnemesebb idealizmus fűsött.

1934. február elején hunyt el. Komény, hideg időben hunyott ezer ember gyűlt össze a Tűr István utca 11. számú gyászhaltnál, hogy közszínteleken örvendő polgárról búcsúzzon, kikisérjék utolsó útjára a maradandót alkotót, aki országos hírnévre tett szert a Toldi-trilogia német nyelvre fordításával.

Az izraelita temetőben pihen, ott álmódózik a szépről, a jóról és nemesről az a bajai személyiség, aki maradandóan beírta nevét Bajja történetébe, aki jellemével úgy állott a közéletben is, mint egy új Toldi.

A szülőföld igézete

Mikor a gép beúszik az óceán fölötti végtelen űrbe, megszűnnek a tér és az idő megszokott mértékei. Az acélszürke tükörű egyeneslapi a fodrozódás, nem jelzik lassan elkúszó városok sem a kilencszáz kilométeres sebességet. Az utastér eseménytelen nyugalma viszont az időérzékelést kapcsolja ki. New York felhőkarcolói csak öt óra múlva dőfők majd át tükkel a látóhatár szegélyét. Nem meglepő, hogy az unalmat előzendő, David Permenter úr szomszédja megszólítja utastársát. A közlékeny hölgy elmondja, hogy Zágrábból indult az Újvilágba, és udvariasan tudakozódik légi sorstársa starthelyéről is. Meglepődik, amikor megtudja, hogy a fiatal ember ugyan amerikai, de az Egyesült Államokba csak látogatóként érkezik. Nem tipikus eset, hogy a Zarándok Atyák e kései jogutóda afféle fordított kivándorlást hajtott végre. A Kalkuktorina – ez lenne a Mayflower magyar neve – 1620-ban nyugatra vitorázza határtalan bizakodást zárt receség borbái közé. Ugyan mi készeti a már csak vendégként hazatérőt, hogy Ő Keletnek tartva, Florida állam helyett szerencsésen a szarmata síkságon keresse? A magyarizant egyszerű: bajai lánnyal kötött házasságot.

A városnév említése felvilágosítja a hölgyet. Zágrábi lakásának kedves elemzőszomszédja ugyanis Bajáról származott el. Az emigráció nem friss keletli: bő 80 évvel ezelőtt, 1922-ben történt. A horvát földre áttelepült bajai lány, akit egykor Gombos Magdolnának neveztek, zágrábi férjét követve vándorolt ki az akkori SHS királyságba. A dátum jelzi, hogy a zágrábi szomszédasszony valamelyest eltávolodott már az ifjúság hamvas korától. Valóban, százharminc évvel tapossa, ám hál' Istennek, teljes szellemi frissességben utastolta maga mögé a bő évszázadnyi kor. Fizikai állapotát a mellékelt sorokból ítélje meg a kedves olvasó. Aki 103 évesen így biztos kézzel rója sorát, annak az olimposziak jököm kortyot juttattak Hébe ifjúságot őrző varázsitalából.

Egyelőre azonban ott tartunk még, hogy David megadja bajai címét útítársának. Vakációjáról visszatérve Zágrábból érkező e-maill kap. A Bajáról elszármazott horvátországi hölgy érdeklődik az amerikai ír feleségének leánykór neve, lakhelye továbbá felmerőnek családi adatai iránt. Mikor megkapja a teljes körű felvilágosítást, és elküldi viszontválaszt, bekövetkezik a meglepetés. A kissé feltűnően kíván-

A Reich-Farkas Áruház (ma bútorüzlet) az első világháború előtti években

csikodó zágrábi dáma (a légiútjárás szomszédasszonya) nem csupán ismerőse Gáti Lászlóné szüleinek és nagyszüleinek, hanem utcaszomszédjuk lévén, barátságsszállai is szövődtek közte és hajdanvolt Kleinék között.

Bonyolítsuk ki a rokonság szárait.

David Permenter feleségét Gáti Klárának hívják. A magyar kislány édesanyjának leánykori neve: Kabdebó Mária. Gáti Lászlóné nagypapját a nagyvázsonyi izraelita hitközség 1870-ben Klein Móricz néven jegyezték be születési anyakönyvébe. A nagyszülők textil-kereskedéssel foglalkoztak. Nevük a múlt századi bolton névtáblán nem található meg, pedig a város egyik legnagyobb üzletének voltak rész tulajdonosai. A nagypapa ugyanis a róft saját kezűleg is forgató csendestárs volt a Reich-Farkas áruházban.

Magda néni apja viszont a MÁV tisztviselője és a századelőn állomásfőnök a Moson megyei Kémlén. A család a szülői Kisalföldről egy igen értékesnek számító ismerettség emléként hozza magával. A falucsukát gróf Khuen Héderváry Károly birtokai ölelik körül. A gróf a Ferenc József-i kor egyik legbefolyásosabb politikus. Húsz évig kormányozta a báni székből Horvátországot energikusan és szaktudással. Elégedett császári ura a legpatinásabb európai lovagrend aranygyapjával dekorálta fel. Magyar miniszterelnököknek három ízben alakít kormányt. Kétszégelen

hogy a jeles államférfi működésével parlamenti ellenzéke kevésbé elégedett, mint az udvar, hiszen harmadik leköszönése alkalmával a karukodó honatyák tintatartókkal hajigálják meg. A kínos epizód a nagyír közéleti rangját nem csorbitja, és a következő években is magas állami tisztségeket tölt be.

Nyilvánvaló, hogy a Gombos (a név magyarosított, a család zsidó származású), állomásfőnök úr háza népe illő módon zsongta körül a kegyelmes urat és a komteszket, mikor a Bécs-budapesti gyorsra várva élvezték vendéglátásukat. Az excellenciás úr – akinek felmenői Árpád-házi királyoknál cseresznyeztek egy tálból – nem felvágós természetű.

Barátságosan biztatja a vaspálya piros sapkájú helyi parancsnokját keresse csak bátran, ha valami problémája akadna. Ám a mozgalmalas életi arisztokrata tartós pihenőre tér ősel csendes cintermébe. Elékezik 1944 márciusa. Magyarországot megszállják a németek. A hatalmas család protekciójában reménykedő Gombos állomásfőnök úr és neje, valamint a Klein nagyszülők egyarant felkötöznek Auschwitz áldozatainak bajai emléktáblájára.

De ne vágjunk előre az eseményeknek. A hivatali rangjaitól emelkedő Gombos a bajai állomás főnöke lesz. Kleinékkal szemben laktak a Tűr István u. 9. sz. alatt. Itt szövődtek még a múlt század elején annak a barátságának a szállai, melyek a

zágribi hölgy finom öreg kezének érintésére újra megfeszülnek.

Az e-mailek és telefonhívások nyomán mozgásba lendül a Gáti-Kabdebó família kollektív memóriájának gépezete is. Marika bátyja, az Írországbán élő Kabdebó Tamás egyetemi könyvtárigazgató, fró (akinek több cikke a Bajai Honpolgárban is megjelent) emlékezte még a Gombos-porta kertjének kamérfütyös zengését is visszaidézi. Az öregúr nyilván kedvtelésből tenyésztette a sárgacsőrű kis dalokokat. A két idősebb Kabdebó-osemete bebocsátást nyert a nagyszülők barátságának családi édenkertjébe. Gáti-né számára a régi ismerős jelentősebb egyéni tragédiája megrendítő emlékét is felidézi. Mindössze 14 napos, amikor elveszti édesanyját. A fiatal életet arató halál kaszája mindenképp gyászos pengésű, különösen akkor, ha a végzet bekövetkezése nem szükségszerű. 1940-ben a kórházban levezetett szülőknek nem számbevehető kockázata a gyermekágyi szepszis. A két idősebb Kabdebó testvér édesanyját így veszíti el.

Kornhauser-Leitnerné (ez Magda néni asszonyneve) jelentkezése váratlan, meg-

rízó és megrendítő élmény a Kabdebó család számára. Felbukkan egy olyan szemtanú, aki kortársa és barátja hajdanvolt rokonainak, résztvevője a családi legendáriumban őrzött eseményeknek. Magda néni sorsa, személyisége, kultúrája és életszemlélete azonban továbbbi, rendkívül érdekes információkat hordoz.

A második világháború kezdetéig rendszeresen visszatér Bajára, hogy rokonait és barátait meglátogassa. Arra vonatkozóan, hogy mit jelentett számára a volt hazába való visszatérés, egy három éve adott interjú szolgálat hiteles felvilágosítást. Az évszázadnyi életkor betöltése idején számos hírlapíró keresi fel. Egyikük megkérdezi, mi volt a hosszú életpálya legszebb emléke? A válasz:

„A legkellemesebb emlékem, mikor 1940-ben együtt volt a család a Türr István utcai kertben. Szüleim, én, a férjem, a két fiú és a nővérem férjével (ők is itt laktak Zágribban). Ez a szép emlék nagyon szomorú lett.”

A vallomás, mely bársonyos ujjakkal simít végig a bajai lokálpatriotizmuson, elő-

revetíti a jövő sötét árnyát is. 1941-ben Hitler szétzúzza Jugoszláviát, és létrehozza az „önálló” Horvátországot. Valójában csatlósállamot alapít, amelynek vezetője Ante Pavelić német krestúra. A jelentéktelen, szolgáléltű teremtmény majd túllélegző buzgalom végrehajtója lesz a Berlinből érkező parancsoknak. A Führer győzelem-től ittas agyiban – a III. Birodalom ekkor áll hatalma delelőjén – igen veszélyes gondolatok érlelődnek. 1941-ben adja ki az „Endlösung”-ra vonatkozó parancsát. Észreint nem elég az európai zsidóságot élelehetőségétől megfosztani, koncentrációs táborokba zární, megalázní és sanyargatní. Ki kell irtani őket. Ez a „végső megoldás”. Rudolf Höss SS őrnagy Auschwitzban építetni kezdi a Krema I-et. Ez fürdőnek álcázott, elgázostóval kombinált hamvasztó kemencerendszer volt. Az építmények számát – Himler utastására – addíg kell gyarapítaní, amíg a halálgéyr kapacitása napi tízezer élet kioltására válik alkalmassá. (Rudolf Höss 1946-ban Varsóban 2,5 millió deportált meggyilkolásáért akasztják fel.)

A Klein család (Baloldalt: Klein Emilné, tőle jobbra Gáti Lászlóné édesanyja, Klein Klára, középen a családfe: Klein Mária Emil.)

A mi családunk úgynevezett „assimilant” volt magyar korból a magyar nemzetbe tartozott. A magyar nyelv magyarságot hűven, mindig a hit feljával magam és a Petőfi Sándor és Ady Endre verseit még most is örömmel követeltem.

A 103 éves Magda néni kézírása (A levél 2003 júliusában érkezett.)

A Német birodalom érdekszférájába tartozó kelet-európai államok közül 1944-ig Magyarország a legelviselhetőbbek a zsidóság életkörülményei. Az 1938-as ún. Imrédy törvény tovább szűkté ugyan az értelemeségi pályákat való érvényesülését, de más területen életlehetőségeiket nem korlátozta. Melleleg a törvénynek lesz egy váratlan következménye is. Szemfüles riporterek kiszimatolják, hogy tán a kormányelnök nem tisztavérű írja. Egy pesti lap arra készül, hogy nyilvánosságra hozzon a miniszterelnök származására vonatkozó igen kellemetlen okmányokat. Horthy magához kéri Imrédyt, és az kénytelen bevallani, hogy az egyik dédapát bizony bícskával keresztelték. A pártján politikai öngólt és a kormányfő bukását az ország közvéleményének nem kis hányada szemléli kaján kárörömmel.

1941 és 1944 között a náci vezetők számos esetben hánytorgatják fel, hogy Magyarország milyen lagymatagong kezelte a zsidókérdést. A kormányzó és Kállay miniszterelnök azonban rugalmasan hártják el a belligyeinkbe való beavatkozást. A magyar zsidóság tragédiája az 1944-es tavaszi német megszállással és az októberi nyilas hatalomátvétellel teljesedik be. Magyarországon a deportálást Eichmann SS standardenfőher vezényli le.

A múltból felmerülő emlékanyag Klein Emilnére (ez volt a férj államilag anyakönyvezett keresztneve) vonatkozóan is őriz két dokumentumot. A Magyar Vöröskereszt alapításának hatvanadik évfordulóján, 1939-ben kiadott album egy kolonnányi terjedelemben méltatja munkásságát, melyet 1914-1918 között önkéntes ápolónőként a bajai hadikórházban végzett. A háború vastaljától roncsolt testeket gyógyító irgalom gyakorlójára a kórház főorvosa is felhívja. Jelentése a hadikórházak legfelsőbb irányítóhoz is eljutott, mert a nővért Ferenc Salvaor főherceg oklevelével és a Vörös Kereszt hadi éktnéanyas ezüst érmével tüntetik ki.

A második dokumentum egy hivatalos értesítés. Rudolf Hős az auschwitzi haláltábor működésére vonatkozó titkos iratokat elszállította a szovjet csapatok közelédekcor. A szövetséges hatalmak nyomozói megtalálták az SS központi irattárát, és a háborús bűnösök vádiratának megszerkesztéséhez átböngésztek a dokumentumokat. A koncentrációs táborok áldozatainak hozzátartozói ezután értesülhettek csak szereteteik utolsó óráiról. A bajai anyakönyvi hivatalhoz ezt követően érkezett meg a hiteles értesítés arról, hogy Klein Emilné 1944. július 15-én 12 óra 15 perkor hunyt el Auschwitzban. A transzportot Cyclon B gázzal végezték ki.

Azt már az Olvasónak kell eldöntenie, hogy az állam halála erősebb védőpajzsa e lenge pókhálónál.

Hovátörzsözött a náci kőkollaborálók neve) öntevékenyen lobbantják lángra a Holocaust máglyáját. A léher származásuk üldözését, írtását és deportálását már 1942-ben megkezdik. Gombos Magda férje nem éli túl a pokoljárás megpróbáltatásait. Mikor az özevegy a háború után két fiával hazatér, hajdani polgári jólétük maradványai hátságok tartalmává zsugorodik össze. Újra kell kezdenie az otthonteremtést. Másodsorú is házasságot köt (a Kornhauser-Leitner név innen származik). Idézzünk egy érdekes megjegyzést leveleiből:

„...mind a két férjemmel magyarul beszéltünk.”

Tegyük hozzá; évtizedek óta elszakadva hajdani hazájától, idegen nyelvterületi körülfogva. Mindez természetesen lehetne a pusztá megszokás következménye. A házastársak nyelvünket beszélik a legördülékenyebben, ezért használják az egymás közötti érintkezésben. A feltévet azonban cáfolja a következő vallomás:

„A mi családunk úgynevezett „assimilant” volt, magyar érzéssel, a magyar ünnepeket tartottuk.”

Ássunk egy rétegre mélyebbre a lélek évszázadnyi vastagságú keresztasztevényében. Hallgassuk meg a kedves, koros hölgy irodalmi kultúránkra való visszamélekezését:

„A magyar érzés megmaradt bennem. Petőfi Sándor és Ady Endre verseit még most is tudom kívülről.”

Magdolna asszony Gátnéval két ízben is vált levelet. Ezekből megtudjuk, hogy a kegyes sors megpróbálta kárpótolni a sötét éveket... Fiai szép tudományos karriert futnak be. Egyikük egyetemi tanár Washingtonban, a másik testvér a lujbanai egyetem orvos-professzora. Önmegvalósítást is megtalálja élethivatásában: zenetanárnői tevékenységét 89 éves koráig gyakorolja. Írását azonban akkor fűti át a több mint száz éve löktező szív vérenek melege, amikor elhagyott szülőföldjének emlékeit idézi meg.

Reméljük, hogy kultúránk és nyelvünk, mely a múlt században ilyen mély gyökereket eresztett a lelkebbe, a megkezdett évezredben sem veszít hódítóerejéből.

Dr. Dániel József

Az Eötvös József Főiskola tanévnyitó ünnepélyén tizenegy, ma is Baján élő pedagógus vehetett át díszoklevelet.

Arany díszoklevelet kaptak:

Beregi Ottóné
Hargitai Jánosné
Mándics András
Szabó Istvánné

Gyémánt oklevelet kaptak:

Babty Mihály
Kiseley Zoltánné
Mészö Pálné

Vas oklevelet kaptak:

Gáspár Imréné
Dr. Hamvas Józsefné
Hantos Ferencné
Horváth Pálné
Jávör József
Révész Erzsébet

Rubin oklevelet kapott:

Végvári Lajos

Gratulálunk.

Bajai rádió-amatőr sikere az Európa-bajnokságon

Patocska István (korábbi felvétel)

A Bajai Honpolgár szeptemberi számában írtam Patocska Istvánról, aki eközben már készült a lengyelországi Európa-bajnokságra. A versenyre 21 országból 237 rádiós rókavadász érkezett. A kontinens országain kívül az Egyesült Államok csapata is bevezetett az érmeért folyó küzdelemben.

A 60 év feletti kategóriában 26 versenyző startolt; Magyarországot három fő csapat képviselte. Közük a legjobb helyezést PATOCSKA ISTVÁN harcolta ki. A kb. 9 kilométeres távot 64 perc 50 másodperc alatt futotta le. Örülünk veterán bajnokunk kiváló eredményének, és ezúton gratulálunk bronzérmének.

A lengyel házigazdák gondoskodtak a versenyzőket zavarba ejtő meglepetésről. A starthelyről ugyanis a legközelebbi „róka” morzsetből jelentkeztek a legkisebb térfelével. A zombákos, mocsaras, fedett terep mögé rejtett adó hullámaint a kedvezőtlen terjedési viszonyok rendkívüli mértékben gyengítették. A jelenség Pista barátunkat nem tévesztette meg. Jó irányba indult el. Mikor logikus érvekkel nem magyarítható döntése indítékáról kérdezem, csak azt válaszolja, amiről már korábbi cikkemben írtam: több évtizedes tapasztalatból táplálkozó intuíció.

Dr. Dániel József

Hajh, Rákóczi, Bercsényi...

„En nem ősmerek más nagyságos urat, egyedül a Nagyságos Fejedelmet, II. Rákóczi Perenczet!” – zsüritőlődik Nyilas Misi öreg professzora a háború előtt készült filmben. Ez jutott eszembe, ezen s a film címe – Légy jó mindhalgál! – morfondírozok, hogy tudnillik de jó lenne, ha így lehetett volna, illetve lenne, miközben egy régi-régi könyvet böngészgetek az Ady Endre Városi Könyvtár „Régi könyvek” gyűjteményében. Érdekesek ezek a régi könyvek, de a szöben forgó akár fűresának is mondható. Két vastkos kötet, nagyon szép bőrkötésben, gerincén aranyozott nyomással: „Arcana Rerum Hungaricarum Tomus I. (illette II.)” A tőbbszáz oldal nagyon szép, egyenletes, barokkos kézfírásal, latimul van teleírva; kivéve a második kötetben mintegy két oldalnyi magyar szöveget. Hogy ki (pontosabban kik, mert néhány oldalon felismerhető más kézfírása), hol, mikor és főleg miért „követte el” ezt a munkát, egyelőre nem sikerült megfejtenem. Amnyi bizonyos csupán, hogy a benne szereplő írósk – levelek, röpítar, stb. – máshol megjelenetek másolatai. (Ezre nézvést egy helyen világos utalás is olvasható.) Eleinte nemcsak magát a szöveget, de a keletkezés helyét, idejét és alátörít is „idézi” – később utóbbiak elhallgatója. Zömmel a Rákóczi szabadságharcral kapcsolatosak a leírak, de sok helyet foglal el a könyvben Kolinovits, G.: „Rerum Hungaricarum, Commentariorum de rebus ungaricis; libri I-XIII.” c. munkájának másolata.

Az első: „Instantia ...” (Folyamodvány) Rákóczi hercegehez, a Magyar Királyságábrélli Jézus Társaság hat tartományának aláírásával. Erre igen hosszan, részletesen válasszal Rákóczi. A harmadik idézet: „Manifestum ejusdem Principis de Ao 1703 ex Polonia missum” az „ugyanezen Hercegnék 1703. évben Lengyelországból küldött Kiáltványá”. A „Nos Franciscus Rákóczi, princeps de Felső-Vadász, et comes Nicolaus Bercsényi de Székes universis et singulis...” kezdetű kiáltvány „feszinte tisztelettel készfent minden, az országban született, a dícső szabadságot egyaránt kívánó magyart; egyháziakat, világiakat, nemeseket és nem nemeseket, fegyverviselőket, palotában és otthon lakókat, igaz magyarokat, Istentől jószerecséti” (Már az eddigiekből is kifutnok, hogy ez a kiáltvány nem szomon a Rákóczi szabadságharc kapcsán gyakran idézett „Recuradseant... Felszakadtának a nemes magyar nemzetnek sebei... kezdetűve) A to-

borzólevél (mert hisz e Kiáltvány az) így folytatódik:” nem találhat, úgy véljük, olyan magyar, aki mostanig ne érezte volna, hogy a híres Magyar Királyságban ezen idegen nemzet, mely minden emberit, sőt isteni jogot áthág, Hazánk törvényeit megszegi, mindannyunkat környételemléni sa nyaragat, a szabadság lábbaí tiprása mellett, még mindannyunkat gúnyosan megvet; ez nem lehet másfint, mint hogy a királyság, régi szabadságunk, jogaink végső romlását várni; hacsak a mindannyunkat egyenlően uraló és bíráló csodálatos Úr váratlanul be nem avatkozna. A híres magyar királyság régi tőnkretévő németek minde-nütt bekerítessenek, a régi, közös szabadságért, jogért epedést, sírást elhagyva, a magyar nemzet hazaszeretele méltán fellobbanna, keellően képes legyen felmutatni az ősi szabadságot. Mivel tehát itt van az elviselhetetlen igaz lerázásának alkalma és ideje, sem jobb, sem alkalmasabb, sem biztosabb, hogy Magyarország valaha reményét érvényesítse,*/ ezért minket a törvények és a becsületesség melessége a keserő szánkimvetésbe ízés ellenére a régi szabadság visszaszerzésének napját, nemes nemzetünk nevében helyreállítjuk bármelyikünk javára és hasznára, ezzel, úgy véljük, az elnyomott magyar nemzetet szolgáljuk // épp ezért elrendeljük, sőt megerősítjük megértendő szándékunkat azokhoz a keresztény királyokhoz és fejedelmekhez, akik a jogtalanul elnyomott Magyarországgal egyetértének és segíteni képesek és akarnak, véljük, segíteni is fognak, ha a védekezésben ezért folyamodunk. Minnekokáért most megvirradván isteni akaratból az alkalmas idő, hogy a törvénytelen és elviselhetetlen tehertől országunk megszabaduljon és a régi szabadság visszaállítható legyen, minden, szeretett hazánkban született, kötelességtől vezérelt egyes és az összes hazáját szerető, aki epezzik az egykori dicőségés szabadságért, egyháziakat, világiakat, egyszerű nemeseket, nem – nemeseket, fegyverviselőket, otthonlőkét; egyzóval minden igaz, rendező magyart biztatunk, sürgetünk, felkérünk, fűnnepelesen állítva, mivelhogy valamennyiünk szívében Isten a hazaszeretetet lángra gyűjtotta, és egyetértőleg következik, most már, hogy ki-ki az édes hazája, nemzete, szabadsága, egyformán Isten és az emberi jogok ellen erőszakkal hatalmaskodó, minket megvetéssel kezelő, adóval fojtogató, vámmal üldöző, nemesi előjogainkat tőnkretévő, kötelességéről megfled-

kezve, letagadva a királyi tövényeket, javaink leghatalmasabbán elfoglaló és a gyengéket, becstelenteinket és hártunket gyálázza, sókat és kenyereinket a szankból kiragadó, életünket nyomasztó és zsunokina uralkodó nemzet ellen fegyvert ragadjon. Mielőtt kimegyünk a parancsnokokkal, hivatalosan, akik a seregeket vezetik és akikre a tervezett köteleességeket bízunk, maguk egyeztessenek minden önként fegyvert fogóval, a haza igaz polgáiraival, hogy az önként elhatározott szolgálat minden köteleességét engedelmesen teljesítsék. Mások is, akik szintén egyetértenek velünk, ugyanígy feleljenek meg: bizakodjanak, hogy mindentéle halogatás nélkül, elegendő támogató sereggel megynék édes hazánkért és nemes nemzetünkért, a régi szabadságot a mindenható Isten segítségével, az Ő védelmező és támogató kurjával, és teljes szívvel és a haza és nemzet szabadságáért életünket és vérünket feltétlenül feláldozni kész lélekkal, félretéve, amihez kedvünk van, a saját előfeltételeinket.

Hiszünk a mindenkor mindenható Istenben, aki kegyesen meghallja az elnyomottak, a meggyötört özvegyek, sűrű árvték könyörgését, ettől fogva régi és dicső nemzetünk veszelejétét bátorsággal harcol, és ég benne a hazaszeretet; továbbá a velünk egyetértő hatalmas keresztény királyok és hercegek bátorító támogatásával, különösképpen magától Istentől kinyilvánított alkalmas időben, ősi nemzetünk visszanyeri szabadságát, visszaálltva a régi állapotokat, Isten segítségével, közösen munkálva, mind magunk, mind utódainknak dicső szabadságot nemcsak a mi életünkre biztosítanak meg, de szakadatlanul, ugyanígy szabad hazánk megmaradásáért. Továbbá pedig komolyan és mindenkit legelsőszabban figyelmeztetünk, hogy az isteni jóakarattal rajtuk állandóan megmaradjon, következetesen akarjuk, hogy a nemes királyságban lakók, akármilyenek éppen a körülmények, legnagyobb mértékben bízzanak bennünk, és a szegény nép elnyomtatása ne maradjon változatlan, de elrendeljük, gondos-

kodni a megváltásról. Senki, sem egymaga, sem tömeggel, sem hadddal bármely egyházi foglalkozási személyeket, templomokat vagy gyülekezeteket, cintermeket, kolostorokat, vagy monostorokat, nemeseket, otthonlúkat, nemesi udvarházakat, kastélyokat, utazókat, adószedőket sem háborgasson vagy fenyegetsen; falvakat, mezővárosokat, városokat, malmokat nehogy fölégyessen, vagy dájljon, a szegény népet ne nyomja, vagy zaklassa fizesztés alatt és élete kockáztatásánál vegye előbbre, hogy valóban, vezéreivel egyetemben teljesíti köteleességét, békés rendben (mely adósság mindannyiunknak) és egyetértésben a Haza javára hárítsa.

Kiadtká a Lengyel Királyságban, Brezna városban, 1703 május 17. napján.

Herceg Rákóczy Ferenc sk.
Gróf Bercsényi Miklós sk."

A másolat szerkesztője ezután jegyzi meg, hogy a (fenti) szöveg 1732-ben a Cassovia Vetus (Régi Kassa) című könyvben jelent meg.

Megjegyezni kívánom, hogy a régi könyvek gyűjteményében feltalálható.

Katona István bodrogmonostori apát, knoicsai kánonok és könyvtári felelőselőnek Historia critica Regum Hungariae című, Pesten, 1805-ben kiadott művének XVII kötetében idézi ezen Manifestumot, a fentiekkel csupán egy helyen // ... // eltérő szöveggel.

Eddig nem talákoztam a Kiáltvány teljes szövegének magyar nyelvű változatával, ezért a magam szőrozkoztatására és kíváncsiságom kielégítésére fordítottam le. (Kis-sé barokkos, latinos, de érthető.)

Egyéb helyeken olvastam, hogy a Kiáltványt magyar, német, szlovák (rutén) nyelven is kiadták, illetve hitelességet igazolando, a toborzólevelek mindegyikét aláírta Rákóczi, és pecsétjével is ellátta.

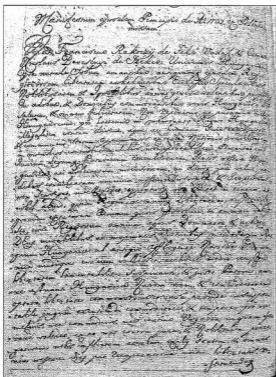
Az viszont kizndott, hogy az elsőket Esze Tamás kapta, a nevezetes „Cum Deo pro Patria et Libertate” felirattal zászlókkal, hogy felesklődvén elinduljon Magyarországra.

Ez az történelmi mozzanat, amely lángra lobbantja a szabadságharc fáklyáját, hogy kezdeti sikerek nyomán a „Csónom Palkó...” a „Fakó lovam a Murza”, stb. kezdetű dalok szültesenek.

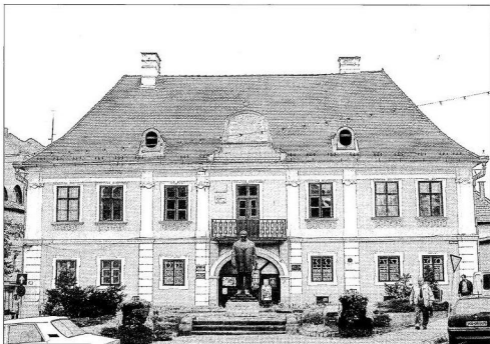
S aztán, nyolc év múlva, később is, a címbe említett sóhajtás ...

Kétsszáz éve dicsősegesen kezdték, a befejezett sem kell szégyellnünk, emlékezzünk!

(Mellékeseim illusztrációként az említett „szép barokkos kézírás” részletét.)

Felbecsülhetetlen kincsek a marosvásárhelyi Teleki Tékában

A Tékai-ház (Fotók: Z. L.)

Marosvásárhelyen járt október első napjaiban az Ady Endre Városi Könyvtár igazgatója és három munkatársa (köztük jelen sorok írója), hogy viszonzza a Teleki Tékában dolgozó kollegák júniusi bajai látogatását. Az útról, valamint a rövid ott tartózkodásról az alábbiakban olvasható egy némi-
leg szubjektív beszámoló.

Az odaúton a Déván tartott rövid pihenő után Gyulafehérvárról volt egy hosszabb megálló, felmentünk ugyanis a várba (aminek megtalálása nem ment simán, mivel egy szál eligazító tőbla sem volt). Fent megtekintettük a székesegyházat, ahol a Hunyadiak (János, öccse, valamint László, fia) szarkofágja, számos erdélyi fejedelem (és hozzátartozója), valamint főpapok és Márton Áron püspök síremléke található.

Marosvásárhelyre érve a Teleki Tékában Spilmann Mihály igazgató, va-

lamint a nyáron Baján járt kolleginái fogadtak minket. Az este kölcsönös barátkozással, a júniusi emlékek felidézésével (és vacsorával) telt, majd késői órán szálláshelyünkre a „Bod Péter” Diakóniai Központba vittek minket. Szállásunk nagyon szép helyen volt, egy domboldalon, ahonnan csodálatos kilátás nyílt az egész városra.

A vendégtség első napján a várossal, valamint az intézménnyel ismerkedtünk meg. Marosvásárhelyi kísérőnk Spilmann Mihály volt (aki egyébként a városi tanács kulturális tanácsnoka is). A Tékával szemben látható az egykori királyi kúria, mögötte pedig a gimnázium. (A kúria épülete előtt verték ki Sütő András szemét az 1990. márciusi pogrom idején.) Útközben láttuk a Teleki-házat, melynek történelmi szerepe, hogy 1849-ben itt tevékenykedett Bem József és parancsnok-

sága, innen indult a fehéregyházi útközébe, a nemzet nagy költőjével, Petőfi Sándorral együtt. Láttuk a Bolyai Farkas Református Gimnáziumot is, majd felmentünk a várba, ahol kívül-belül szemrevételeztük a ma református templomként funkcionáló gótikus templomot. Lejövét a városközpont következett, ahol rögtön szembeötlött az 1925-1934 között épült (belső csak 1986-ban fejeződött be) hatalmas ortodox templom, mely egyes részein minden évben új rézborítást kap. Utunk során következett a Keresztelő Szent János Plébániatemplom barokk stílusú épülete. A város egyik legsebbe épülete a Kultúrpalota, melynek lépcsőfordulóiban nevezetes magyar személyeket (Jókai Mórt, Kossuth Lajost, Petőfi Sándort, Liszt Ferencet, Erkel Ferencet és Munkácsy Mihályt) ábrázoló üvegfestmények láthatók. Az

épület különlegessége a tükörterem, mely 37x7,5 méter hosszú, és a két végében egyaránt háromrészes velencei tükörorsó áll. A Róth Miksa üvegfestményeivel díszített caodálatos szépségű ablakok székely népbáldákat ábrázolnak. Visszafelé a bázisunkra még láthatunk az egykori ferences templomból megmaradt tornyot, valamint különböző iparosok székházait is. Időnként sajnálatos módon nem futotta minden nevezetesség megtekintésére.

Délután következett a Téka kincseinek megismerése, pontosabban „köz-

zefoghatósága” hisz’ nincs olyan magyar könyvtáros, aki tanulmányából-bírból nem ismerné őket.

A Telemi Tékát gróf széki Telemi Sámuel, Erdély főkancellárja alapította, és 1802-ben nyílt meg mint közkönyvtár, az olvasni és művelődni vágyók előtt. A korának egyik legképzettebb bibliofiljeként számon tartott gróf az azt megelőző három évben emelte könyvei számára azt az épületszárnyat, ahol most is az eredeti elrendezésben látható. Telemi Sámuelnek mintegy hat évtizedes rendszeres gyűjtőmunkája során sikerült megszereznie az alapve-

tő tudományos műveket, nemcsak kortárs kiadványokat, hanem a nyomtatás kezdetétől megjelent könyveket is. Kéziratok gyűjteményének legértékesebb darabja – egy corvina – sajnálatos módon, egy „kevésbé könyvrangjogó” leszármazottjának, Károlynak „közszóhatóan” elkerült az Egyesült Államokba a második világháborút megelőző években. A Téka igen értékes része Telemi Sámuel feleségének, iktári Bethlen Zsuzsannának kétezer kötetes magyar nyelvű gyűjteménye, egy 18. századi arisztokrata asszony könyvtára, mely teljes épségben fennmaradt.

A Telemi Könyvtár állománya az ötvenes években bővült. A szomszédságában lévő, volt Református Kollégium tanári könyvtárának sok ezer kötetét és kéziratát vitték át és rendezték be a Téka épületének termeibe. Az egyesített könyvtár ma Telemi-Bolyai Tudományos Könyvtár néven ismert. Az államosítás után ugyancsak ide szállítottak néhány töredékesen megőrzött könyvtárat, melyekből a két legjelentősebb a mikházi ferences kolostor gyűjteménye, illetve az egykori székelykeresztúri Unitárius Gimnázium tanári könyvtára. A két Bolyai, Farkas és János emlékműzeuma is itt lelt végleges helyet. Az emeleti reprezentációs termekben kapott méltó helyet Nagy Imre, a Művészet Érdemes Mester címmel kitüntetett festőművész galériája, melyet néhány év múltán megszüntettek. A Wesselényi épületszárny az 1970-es évekig lakott volt. A lakások felszámolása és a termek helyreállítása után ott rendezték be az Akadémia helyi fiókjának könyvtárát és olvasótermeit, így ma már az egész épület a tudomány szolgálatában áll, úgy, amint azt Telemi Sámuel meghagyta: „... némi föltételek mellett a honi tudományművelők is használhassák.”

Az alábbiakban csak példaként említek néhányat a Téka kincseiből, mert minden ritkaságot, különlegességet, értéket felsorolni lehetetlenség. A legrégibb kéziratok könyv a Konczkódex, a 14. században pergamen lapokra másolt latin nyelvű Biblia. Ez a kódex tartalmazza a hatodik magyar nyelvemléket, amely Marosvásárhelyi Sorok és Glosszák néven került be a köztudatba. A könyv néhány lapjának szélére a magyar szavakat és egy rövid, összefüggő szöveget – a Biblia néhány sorának magyar megfelelőjét, és-

László Ferenc ablak a Kultúrpalotában

szesen 55 szót – a 15. század első negyedében jegyezték be. Az intézményben 66 ősnymotvatványt őriznek (1450-1500 között kiadott könyvek), a legrégebbi Galeotto Marzio Liber de Homine c. munkája, melyet Bolognában nyomtattak 1475 körül (ebben a műfajban „lekorözszük” őket, ugyanis a bajai könyvtárban őrzik a Magyarországon fellelhető legrégebbi ősnymotvatványt, Plinius Naturalis historiae című, Velencében, 1472-ben nyomtatott művét). A régi magyar nyomtatványok között tartják számon Apáczai Csere János Magyar logikátka c. munkáját (Gyulafehérvár, 1654), mely az első magyar nyelven írott logikai tankönyv. Egyetlen csonka példány maradt fenn Balassi Bálint Istenes Énekeink Bártfán a 17. században megjelentetett kiadásból. A Vizsolyi Bibliából két példánnyal is rendelkeznek. Különlegesség az amerikai Függetlenségi Nyilatkozat egy példánya, melyen rajta van az összes – első – képviselő aláírása is. Ennek idekerüléséről semmit nem tudni, csak az biztos, hogy keletkezésekor elküldték minden jelentős európai uralkodónak egy-egy példányt a nyilatkozatból.

A Bolyai gyűjtemény legértékesebb darabja – és kézbe vehettük! – az 1823. november 3-án kelt ún. temesvári levél eredetije, melyet Bolyai János írt apjának, Farkasnak, és melyben közli, hogy „hogy semmiből egy új, más világot teremtettem...” – szaz a nem euklidészi geometria megalkotásáról ad hírt. Összesen mintegy 20 ezer oldal kézirat maradt fenn a két Bolyai-tól. A múzeum közepén látható (sőt még egy köztéri „szoborként” is a Teka közelében) a Pseudeoszféra, mely kúphoz hasonló formájú alkotás a nem

euklidészi geometria szimbolizálása. A dolgozószobaként berendezett múzeumban őrzik a koponyájukat is. Itt látható a korának legokoskaldább alkotója, Bolyai Farkas által készített fűtőberendezés, amely a radiátor őseinek tekinthető. A gyakorlatilag két nap alatt igazán elmélyedni nem lehetett a két részleg gyűjteményében, ahhoz több hétre lenne szükség.

(Az intézmény egyébként elég sanyarú helyzetben van, hivatalosan a megyei könyvtár egyik részlegeként működnek, és ebből adódóan elég mostohán bánnak velük. Létezik még a Teleki Téka Alapítvány, melynek révén dolgozik ott az egyik kollegina, de amúgy ez sem hoz több pénzt a könyvtárnak. Az épülete állaga hagy némi kívánnivalót maga után, akárcsak a felszereltség. Éppen október elsejével szűnt meg az Internet a könyvtárban, mert lejárt a szerződésük, ami egyébként is csak korlátlan levelezés mellett havi két egész óra böngészésre jogosított fel, igencsak komoly összegért. Nagy szükségük lenne pedig a könyv-

állomány teljes feltáráshoz, illetve a kapcsolattartáshoz is a netre. Nem kelene itt Bajtán gyűjtést szervezni e célra?)

A második napon délután rövid kirándulást tettünk a környéken. Korond némi „termékekészítés” esete forgott fenn, Szovátán pedig a Medve-tó mentén tettünk egy kisebb erdei sétát. Parajdon a híres sóbányát idő hiányában nem tudtuk megtekinteni.

Ami mindkét ott töltött estében közös volt, hogy a vendéglátó lányok csodálatos ételeket ügyeskedtek össze vacsorára, ami alatt-után folyt a „szakmázás”.

Szombaton indultunk haza. A visszautó ismételten „gyönyörködöttünk” a Torda déli látható „csodálatos” roma (ez nem elírás, odát a helyiekől való megkülönböztetés végett két r kezdőbetűvel írják őket) pagodáikban, melyeket nem használnak, mögötte a nyári konyhákat, ill. viskókat laknak, és csak lakodalmakkor veszik igénybe a kínai stílusú épületeket.

Zalavári László

FELHÍVÁS

A bajai könyvtár vezetője, Dr. Csizmadia Zoltán a Bajai Honpolgárban felhívást tesz arra, hogy a Bajai Könyvtár gyűjtést kíván indítani a jelentős anyagi nehézségekkel küzdő marosvásárhelyi Teleki Tékájában. Az intézményben október első napján megszűnt az Internet, mert lejárt a szerződésük, ami egyébként is csak korlátlan levelezés mellett havi két egész óra böngészésre jogosított fel, igencsak komoly összegért. Nagy szükségük lenne pedig a könyvállomány teljes feltáráshoz, beazonosításához a világhálóra, ugyanis az különböző nemzeti könyvtárak adatbázisaiból csak azon keresztül tudnak hozzáférni. Emellett természetesen a kapcsolattartásba megkönnyítést kérnek a marosvásárhelyi honpolgárok részéről.

A bajai könyvtár vállalja, hogy összegyűjtse a felajánlásokat, és a befizetéseket természetesen elismervényes lapunk az adományozók nevét az elismervényes lapunkon közzéteszi.

ELŐBBRE JUTOTTUNK-E HÉVÍZFAKASZTÁS TERÉN?

Lassan száz évre tehető az időtartam, amely alatt többször megfogalmazódott a bajai emberek és vezető testületeik tudatában a hévíz iszanti óhaj, és mintegy nyolcvan évre becsülhető az, hogy ilyen vagy olyan módon közel jutottak ennek teljesüléséhez. Az utolsó pillanatban azonban rendre elpiáltol a bajaiaktól a szerencse, holott időnként maguk is áldozatot hoztak

annak érvényesüléséért. Amióta működik a Kőlosey utcai artézi kút, és az I. világháború után megindult az alföldi szénhidrogén kutatás, ez a vágy egyre konkrétább formákat ölt. Nem szegte a bajaiak kedvét a Kis-Pandúr szigeti sikertelen kőolajkutató fúrás fiaskója, amelytől legalább termálvizet reméltek, továbbá a Szentes utcában 1967-ben, nagy költséggel mélyült, közel

1300 m mélységű, hévíz feltáró fúrás látványos kudarcra sem, amely legalább harmán évre levette e kérdést a napirendről. A helyi termálvíz megtalálásának vágya azonban máig makacsul tovább él a lakosság (és titkon a helyi hatóságok) lelkivilágában. A közelmúltban, a Széchenyi tervnek köszönhetően országosan, addig soha nem látott mértékű támogatásra talált a ter-

Mit ajánlanak a szakemberek mindezek után?

Lényegében annak a kutatási stratégiának követését ajánlják, amely 2002-ben már megjelent a Bajai Honpolgárban (Szederkényi 2002a.), és amelynek első lépése volt a most végrehajtott „screening”. Az ajánlott kutatási stratégia második lépéséje arról szól, hogy ha ez nem jár kedvező eredménnyel, két dolog tehető: (1.) a város lemond arról a vágyáról, hogy termálvizet fakasszon, (2.) ha nem mond le erről a tervéről, akkor számolnia kell azal a ténnyel, hogy eredménnyel ezt csak a városon kívül teheti meg valahol, mégpedig valószínűleg nem a közvetlen közelben. Nos – amint láttuk – a végrehajtott „átvilágítás” a város területére vonatkozóan kedvezőtlen eredménnyel zárult. Ha ezek után mégis termálkutató akarunk mélyíteni, azt csak máshol érdemes megtenni. Hogy hol is? Az csak a fűrés tervezését megelőzően elvégzett geofizikai kutatás eredményei alapján mondható meg. Tehát, ha fűrés akarunk, előbb méréseket kell vé-

gezni. A jelentés az adott geológiai viszonyokhoz igazodva szeizmikus méréseket ajánl legalább egy db 10 km-t meghaladó hosszúságú szelvény mentén, amelyen kedvező eredmények esetén a fűrés valahol kitérhető. A szelvény nyomvonalára a szakemberek alternatív javaslatot tesznek. Mindkét javasolt szelvény a Petőfi szögtről indul és DNy irány szerint haladna úgy, hogy Szeremle községet közrefogja. Az északabbi szelvényvonal a Nagy-Pandúr szögten húzódná végig, egészen a Dunáig, a délebbi pedig Dunafalva irányában a Bába – Nagybaracska községek összekötő vonaláig terjedne. Mindkét szelvény telepítésének célja annak megállapítása lenne, hogy a felszín közelében megbúvó Bába-nagybaracscai karsztos mészkő rög a melyben meddig terjed el Baja felé. Ugyanis az adott geotermikus viszonyok közt pl. egy 1000 m mélységben elhelyezkedő karsztból akár 60 °C foknál is magasabb hőmérsékletű termálvíz nyerhető. Természetesen sokféle és nemcsak geológiai szempontok figyelembevételével kell kiválasztani a két lehetőség közül a mérén-

dő szelvényt, ha az önkormányzat a megvalósítás mellett dönt. Egy ilyen hosszúságú szelvény leírása nem olcsó művellet. Több tízmillió forintba kerül. Azonban ez az összeg mégis csak töredéke annak a kárnak, amely nagy valószínűséggel bekövetkezne, ha geofizikai előkutatás nélkül, valahol egy újabb, nagy mélységű meddő kutat mélyítettünk és ezzel a bajai hélviz-feltáris hajójait belátatlanul időse vagy akár véglegesen zátonyra futtatnánk.

Dr. Szederkényi Tibor

Hivatkozások:

Bada, G., Dövényi, P., Szafián, P., Szederkényi, T., Windhoffner, G. /2002/: *Geológiai lehetőségek termálvíz-kutató fűrés le-mélyítéséhez Baja Városában és környékén. Kézzárt. Baja Város Önkormányzata. Szederkényi, T. /2002a./: Fakasztható-e termálvíz Baján? Bajai Honpolgár, 1, 1-3. Szederkényi, T. /2002b./: Volt egyszer egy „olajkút” Baja városában. Bajai Honpolgár, 2, 5-9.*

Előfizetési felhívás

A MENNYBEN ÉS
A FÖLDÖN IS
A HONPOLGÁRT
OLVASSÁK.

ÉS ÖN?

Nemes Farkas Zsuzsa grafikája

A Bajai Honpolgár 2004-ben megjelenő XV. évfolyama előfizethető a mellékelt csekkon.

Előfizetési díjak:

helyben:	2.400,- Ft
vidéken:	3.200,- Ft (postaköltséggel)
külföldön:	6.500,- Ft (postaköltséggel)

Várjuk megtisztelő megrendelésüket.

A Bajai Honpolgár Alapítvány Kuratóriuma és Szerkesztőbizottsága

Vendégségben Waiblingenben

Waiblingeni utcaszélek (Fotók: B. Sz.)

Szeptember közepén népes bajai küldöttség járt Waiblingenben, Baja németországi testvérvárosában. A találkozó egyik apropóját az adta, hogy a két település immár 15 éve partnere egymásnak. A helyi kulturális központban, a Bürgerzentrumban megtartott hivatalos tárgyaláson a két város vezetői között leginkább a jövő évi uniós csatlakozásunk került szóba. A waiblingeni politikusok kiemelték, hogy az integráció számos előnyrel fog jártani hazánk számára.

A jó hangulatú hosszú hétvégén több kulturális program színesítette a testvérvárosi találkozót. A bajai Liszt Ferenc Zeneiskola növendékei nagy sikerrel szerepeltek a helyi művelődési központban megtartott esten. Bán Máté (fuvola, zongora), Bánási Blanka (zongora), Laki János (zongora), Nuspl Adél (zongora), Szabó Aliz (hegedű), Szabó

Éva (zongora) és Vighné Mátyus Yvette (zongorakísérő tanár) műsorát nagy tapsmal fogadták. Bajai művészek munkáiból kiállítás is nyílt a kulturális központban. A kortárs alkotók műveiből egy gazdag válogatást tekinthettek meg az érdeklődők. A tárlatot Rapcsinyi László, a Magyar Rádió fennmaradtára nyitotta meg. Vasárnap délelőtt mind a katolikus, mind az evangélikus templomban istentiszteletet tartottak a testvérvárosi találkozó jegyében.

2004. május elsején, hazánk uniós tagságának első napján EU-napot rendeznek Baján, melyre városunk vezetői valamennyi partnertelepülésünket meghívják. Széll Péter, Baja polgármestere szeptemberben már tolmácsolta is az invitációt Waiblingen főpolgármesterének.

B. Sz.

Köszönet az olvasóknak

A Bajai Honpolgár Alapítvány a 2002. évi személyi jövedelemadó 1%-ának felajánlásai révén 146.161,- Ft-tal gyarapodott.

Az alapítvány kuratóriuma ezúton köszöni meg a támogatásokat, melyeket az alapító okiratban megjelölt célok szerint használ fel, jelen esetben a lap megjelenésével kapcsolatos költségek fedezésére.

Előre köszönjük adózó állampolgárainknak a 2003. évi felajánlásait is.

Adószámunk: 1904774403-103

A Bajai Honpolgár Alapítvány
Kuratóriuma

BAJAI HONPOLGÁR

2003. november 10. 1000 példányban 1000 forintért 1000 példányban 1000 forintért

Városfőrtértnéi és
Környezetvédeleméi Lap

Megjelenik minden hónap
első napján ISBN 1416-4469
http://www.bajainet.hu/bajai_honpolgar/mutato.htm

Szerkesztői és szerkesztőbizottság

Feladás vezetői:
Bánai Tibor

Taljai:

Bálint László, dr. Dániel József, Jász Anikó,
Kovács Zita, dr. Laki Ferenc,
Sárosi Józsefné, Schmidt Antal

Tervező szerkesztői:
Banga Szabolcs

Lapalapító és kiadó:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Postacím:
6500 Baja, Oltványi Irre u. 14.

Fenntartó:

Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Kereskedelmi Bank Rt.
Bajai Filája 11732033
Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119

Nyomdai munkák:

Arcalet Nyomda Kft.
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79428-944

KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ÖRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.